

Zuzanna Janina Frys

KSIAŹD PŁK ANTONI MATEJKIEWICZ
– ŻOŁNIERZ, REGIONALISTA, SZCZYRZYCANIN

Powracam tam, gdzie moje korzenie otula Beskid Wyspowy, w dolinie szemrze rzeka Stradomka, wiosna otula wszystko swoim zielonym warkoczem i najpiękniej odziewają się kwieciami sady. Wśród tego piękna leży ziemia szczyrzycka.

O starych dziejach małej osady świadczą resztki niegdyś potężnego grodu szczyrzyckiego położonego nad Stradomką, na szczycie góry Grodzisko, która wznosi się 622 m npm. Gród ten istniał już w czasach kultury lużyckiej i osadnictwa celtyckiego. Później był jednym z najsilniejszych punktów obronnych Wiślan i ziemi krakowskiej za panowania pierwszych Piastów.

Najstarszym dokumentem dotyczącym tych stron jest przywilej księcia Henryka Brodatego 1234 r. nadany wojewodzie krakowskiemu Teodorowi Cedro-Jaksie herbu Gryf. Na mocy tego przywileju miał on prawo zasiedlania i zagospodarowywania terenów od Tyńca po Tatry. W tym celu Jaksza sprowadził do Ludźmierza zakon cystersów. Pracownicy cystersi podjęli ten trud. Jednak po kilku latach opuścili Ludźmierz i przenieśli się do Szczyrzyca. W latach 1239–1243 Gryfita zbudował tu klasztor i od tego czasu rozwój miejscowości wiąże się z działalnością zakonu cysterskiego. Cystersi prowadzili akcję kolonizacyjną zagospodarowując

*ks. Antoni Matejkiewicz;
fotografia z Archiwum Ordynariatu Wojska Polskiego*

materiały
świadectwa
dokumenty

okoliczne tereny. Ziemia szczyrzycka weszła w skład diecezji krakowskiej. Utworzono dekanat szczyrzycki obejmujący 49, a później 76 parafii. Granice powiatu szczyrzyckiego pokrywały się z granicami dekanatu. W ich skład wchodziły m.in. miasteczka: Tymbark, Bochnia, Uście Solne, Jordanów, Wiśnicz, Wieliczka, Dobczyce, Skawina, Lanckorona. Dobrze znany Szczyrzyc nigdy nie był miastem, chociaż król Władysław Jagiełło w roku 1434 wydał akt lokacji, lecz w praktyce tego nie wykorzystano. XVII wiek był bardzo trudnym okresem w dziejach Szczyrzyca z powodu najazdu szwedzkiego na Polskę. Szwedzi zniszczyli i obrabowali klasztor, co zmusiło zakonników do jego opuszczenia. Przez dwa lata przebywali w Ludźmierzu.

Po rozbiorach Szczyrzyc znalazł się w zaborze austriackim. Reformy józefińskie spowodowały, iż w latach 1794–1795 opactwo przemianowano na przeorat, a większość majątków opackich skonfiskowano i wymieniono z hr. Dzieduszyckim na Saliny na Kałuszu. Rozwój miejscowości został zahamowany, ale lata niewoli nie wytraciły ducha polskości w sercach szczyrzyčan. W 1868 roku cystersi odkupili od hr. Dzieduszyckiej swoje byłe dobra, a w 1918 r. papież Benedykt XV przywrócił w Szczyrzycu opactwo.

W miarę upływu lat Szczyrzyc ponownie stał się prężnym ośrodkiem gospodarczym. Był społeczno-kulturalnym centrum okolicy. W 1876 roku w szczyrzyckim klasztorze powstała bezpłatna czteroklasowa szkoła ludowa prowadzona przez oo. cystersów. Mieszkańcy Szczyrzyca i okolic mieli dzięki temu dostęp do oświaty, a bardziej utalentowani i mający środki finansowe mogli kontynuować naukę w Nowym Sączu, Bochni, Myślenicach, Krakowie. Nauczali cystersi i nauczyciele świeccy. Były tu pewne wymogi, uczniów obowiązywało nakrycie głowy, u dziewcząt spódnice do ziemi. Do szkoły tej uczęszczał z odległej Poręby wraz ze swym bratem Władysław Orkan. Uczniowie szczyrzyckiej szkoły kończyli szkoły średnie. Po zdobyciu dyplomów uniwersyteckich rozpraszali się po kraju zajmując nieraz wysokie stanowiska, ale często wracali do rodzinnych stron by służyć swojej miejscowości.

Lud wiejski żyjący pod zaborami nie znał historii Polski ani polskiej literatury. Ludzie zagubieni, często nie wiedzieli, jaka jest ich narodowość. W roku 1903 uczeń Gimnazjum św. Jacka w Krakowie Mikołaj Konieczny (ze Skrzydłnej k. Szczyrzyca) zorganizował kółko konspiracyjne „Jutrzenka”, do którego należeli skrzydłanie i szczyrzyćanie. Wśród nich był późniejszy ksiądz - Antoni Matejkiewicz. Celem działalności było budzenie świadomości narodowo-niepodległościowej poprzez urządzenie obchodów rocznic i świąt narodowych, wykładów, odczytów i prezentacji scenicznych. W każde wakacje odbywały się rozmaite uroczystości religijno-patriotyczne na terenie Szczyrzyca lub Skrzydłnej. Obchodzono rocznice takich wydarzeń jak: bitwa pod Grunwaldem, bitwa pod Raławicami, uchwalenie Konstytucji 3 Maja, powstanie listopadowe czy powstanie styczniowe.

I wojna światowa nie ominęła Szczyrzyca. Na wzgórzach w pobliżu klasztoru wojska austriackie i rosyjskie stoczyły walki, o czym przypomina cmentarz wojskowy istniejący do dziś w Szczyrzycu.

Szczyrzycanin, ksiądz Antoni Matejkiewicz pochodził z wielodzietnej rodziny. Był jednym z nielicznych, którzy mieli szansę się kształcić, dlatego chciał coś zmienić w rodzinnym Szczyrzycu.

13 lipca 1926 roku ks. dziekan Antoni Matejkiewicz zorganizował zjazd absolwentów szkoły ludowej oo. cystersów z okazji 50-lecia jej istnienia. W zjeździe wzięło udział 42 uczestników. Miał on charakter nie tylko emocjonalno-wspomnieniowy, ale i twórczy. Na zjeździe tym powstał Związek Szczyrzycan, który istnieje do tej pory i kontynuuje program swoich założycieli – ks. Antoniego Matejkiewicza i dra Władysława Gębika. Związek Szczyrzycan działał bardzo intensywnie na polu kulturalnym do wybuchu II wojny światowej. Skupił w swoich szeregach inteligencję i miejscową ludność wiejską. Wszyscy razem podjęli się w czynie społecznym budowy szkoły, której poziom miał sprostać potrzebom środowiska i kraju.

Zebrano siły i uświadamiano wszystkim jakie stoją przed nimi zadania. Ksiądz okazał się świetnym organizatorem i cieszył się wielkim autorytetem nie tylko jako kapłan, ale także jako oficer Wojska Polskiego. Aby przystąpić do budowy szkoły, potrzebna była parcela. Uzyskano ją od ojców cystersów. Miejscowa ludność opodatkowała się od hektara. Klasztor miał największy areal, dał więc drewno z własnego lasu, a mieszkańcy zwieźli materiał na plac budowy. W tym czasie ks. A. Matejkiewicz załatwił bezpłatnie we Lwowie dokumentację budynku zaprojektowanego w stylu podhalańskim. Starał się pozyskać dla szkoły co tylko mógł, np. parkiet dębowy z rozbiórki

materiały
świadectwa
dokumenty

Budynek dawnej Szkoły Powszechnej – dzieło ks. płk A. Matejkiewicza; obecnie Gimnazjum w Szczyrzycu; fotografia ze strony internetowej gminy Jodłownik

starych koszar. W czasie nieobecności księdza, na miejscu w Szczyrzycu budowę szkoły nadzorował Henryk Rogaliński – wybitny pedagog i działacz społeczny. Wymarzona szkoła rozpoczęła swoją działalność we wrześniu 1937 roku, chociaż prace wykończeniowe jeszcze trwały. Wojna i okupacja wstrzymały wszystkie prace. Budynek został zajęty przez Niemców na koszary i posterunek.

Związek Szczyrzycan na czas wojny oficjalnie zawiesił swoją działalność, ale istniał w podziemiu. Ksiądz Antoni Matejkiewicz w 1939 roku na stałe wrócił do rodzinnego Szczyrzycy. Swój dom „Dziekanówkę” udostępnił dla kompletów tajnego nauczania, których organizatorami wraz z księdzem byli Henryk Rogaliński i opat cystersów o. Benedykt Biros. Młodzież wykazywała wielki zapał i chęć do nauki, wiedząc, że naród mądry i wykształcony posiada większe szanse przetrwania. Nauczanie obejmowało program klas I–VII szkoły powszechnej oraz zakres szkoły średniej, który kończył się tajną maturą zdawaną na „Dziekance”. Zajęcia odbywały się potajemnie w prywatnych domach, a wielką pomoc w tym dziele okazywali oo. cystersi.

Tajne komplety 1 marca 1945 roku zostały przekształcone w Prywatne Gimnazjum i Liceum OO. Cystersów w Szczyrzycu. Siedzibą tej szkoły stały się pomieszczenia w klasztorze. Szkoła ta była skarbem dla młodzieży okolicznych wsi, a nawet Polski. Przetrwała prawie 10 lat, wydała wielu absolwentów. Większość z nich ukończyła studia wyższe. Najwięcej było wśród nich inżynierów, ale byli także nauczyciele, lekarze, prawnicy, księża. Złe lata komunizmu sprawiły, że w czerwcu 1955 roku szkoła zamknęła na zawsze swe podwoje. Co roku żyjący jeszcze absolwenci odwiedzają te miejsca, by wspominać dawne czasy, ścieżki, którymi chadzano do szkoły, odwiedzić klasztor cystersów i zabytkowy kościół z 1642 roku.

Budynek szkoły po zakończeniu wojny wymagał remontu i ostatecznego wykończenia. Dzięki dotacji rządu i występowi zespołu „Szczyrzycan” podczas centralnych dożynek w 1947 roku oraz ofiarności miejscowej ludności udało się ostatecznie oddać szkołę do użytku 15 sierpnia 1948 roku podczas obchodów Dnia Ziemi Szczyrzyckiej. Wtedy właśnie nadano jej imię Władysława Orkana. Szkoła była dumą i radością mieszkańców, a także ks. A. Matejkiewicza. Szkoła jednak nadal wymagała pozyskania funduszy na dalsze wyposażenie. Organizowano zatem rozmaite festyny, kiermasze, jarmarki i dożynki. Teksty przedstawień pisał szczyrzycanin dr Władysław Gębik, a w okresie letnim opracowywał je scenicznie.

Związek Szczyrzycan po zakończeniu wojny próbował podjąć na nowo legalną działalność. 28 października 1945 roku odbyło się zebranie, na którym wybrano nowy zarząd. Prezesem wybrano ks. płk Antoniego Matejkiewicza. Niestety, władze powiatowe uznały, że Związek Szczyrzycan jest zbędny, dlatego działalność ponownie zawieszono.

Dopiero w roku 1964, po usilnych staraniach, Związek Szczyrzycan wznowił swoją działalność. W dniach 13–14 sierpnia 1966 roku odbyło się

walne zebranie związku w Szczyrzycu. Ksiądz dziekan Antoni Matejkiewicz był na nim obecny, ale ze względu na swój wiek nie kandydował do zarządu. Nowym prezesem został dr Władysław Gębik.

Tak przemówił w tym dniu ks. Antoni Matejkiewicz:

Jestem szczęśliwy, że jako długoletni prezes przedwojennego Związku Szczyrzycan mogę dzisiaj otworzyć pierwsze zebranie walne reaktywowanego związku, który posiada chlubne tradycje. [...] Tak jak zasługą przedwojennego Związku Szczyrzycan było doprowadzenie do powstania w Szczyrzycu 7-klasowej szkoły i wybudowanie dla niej nowego gmachu, tak dzisiaj nowy Związek Szczyrzycan powinien podjąć starania zmierzające do reaktywowania średniej szkoły ogólnokształcącej i wybudowania dla niej potrzebnych pomieszczeń. [...] Moim zdaniem jest to pierwszoplanowe i szczególnie ważne zadanie."

To życzenie księdza dziekana spełniło się w późnej jesieni życia. Dzisiaj Szczyrzyc mając szkołę podstawową, gimnazjum i szkoły średnie jest ośrodkiem szkolnym oddziaływującym na całą okolicę.

Ziemia szczyrzycka zawsze przyciągała swych rodaków, nic więc dziwnego, że ks. Antoni Matejkiewicz poświęcił jej wiele lat swego

materiały
świadectwa
dokumenty

„Szczyrzycanie” prezentują folklor Lachów szczyrzyckich;
fot. ze zbiorów autorki

życia. Zawsze miał ją w swoim sercu i doskonale rozumiał potrzeby jej mieszkańców.

Wielką pasją ks. Antoniego Matejkiewicza była regionalna kultura, którą pragnął rozwijać. Zbierał i gromadził we własnym domu regionalne stroje Lachów szczyrzyckich. Opracowywał tańce weselne, ludowe przyśpiewki i piosenki dokumentując ich zapis nutowy.

Pamiętam takie piękne wesele szczyrzyckie w opracowaniu księdza w 1953 roku. Miałam wówczas 16 lat i byłam uczennicą drugiej klasy liceum szczyrzyckiego. Wraz z rówieśnikami miałam zaszczyt brać udział w tym przedstawieniu. Byłam dumna z roli panny młodej i pięknego stroju regionalnego jaki wtedy włożyłam na siebie. Na próbach była miła i twórcza atmosfera. Ksiądz dziekan uczył nas regionalnych piosenek i dawnych tańców Lachów szczyrzyckich. Naszym próbom akompaniował na akordeonie uczeń szkoły muzycznej – Zygmunt Konieczny. Występy, już na scenie, umilała kapela regionalna. Otrzymaliśmy gromkie brawa. Z występami wyjeżdżaliśmy do Limanowej i sąsiedniego Świdnika. Otrzymaliśmy w nagrodę sprzęt do gabinetu stomatologicznego szkoły.

Inną zasługą ks. Antoniego Matejkiewicza było założenie orkiestry dętej chłopców z liceum cysterskiego i zdobycie dla niej instrumentów. Chłopcy nauczyli się gry, znajomości nut i brali udział w różnych uroczystościach w Szczyrzycu i okolicy. Dyrygentem był ksiądz dziekan.

Ksiądz dziekan był zawsze oddany ludziom. Często pomagał mądrymi radami w sprawach gospodarskich. Z młodzieżą miał wyjątkowy kontakt mimo sędziwego wieku. Interesował się wyborem naszego zawodu. Był wspierałym nauczycielem. Nie mówił o patriotyzmie, choć był wielkim patriotą ziemi szczyrzyckiej. Jego czyny i postawa są drogowskazem i inspiracją dla nas wszystkich do dziś. Zespół „Szczyrzycan” oraz orkiestra pod batutą St. Pigonia do dziś grają i śpiewają ludowe utwory muzyczne.

Z wielką wdzięcznością wspominamy po latach tego wielkiego człowieka, kapłana i pułkownika Wojska Polskiego – księdza prałata Antoniego Matejkiewicza. Moje wspomnienia i zapisane kartki przyczynią się do zachowania w pamięci przyszłych pokoleń tego wartościowego i zacnego człowieka. Głęboko w sercu jest moja miłość do tej ziemi, którą opisuję w wierszu *Kocham Cię Ziemię Szczyrzycka*:

Za dawny dom rodzinny
dzieciństwo i młodość,
za ścieżki po których chodziłam do szkoły.
Kocham za kwitnącą przyrodę
śpiewy ptaków w zieleńi,
za rehot w byłym cysterskim stawie.
Kocham Cię Ziemię Szczyrzycka
za kwitnące sady i jesienne owoce,
tonące obfitością w blasku słońca i księżycy.

Kocham za łany zbóż,
snopy składane w mendlach
i świerszczową muzykę wieczorem.

Kocham tę Ziemię
za zapach pszenicznego chleba
i rumiane kołaczki szczyrzyckie,
pieczone rękami gospodyń.

Kocham ludzi, którzy
swą ciężką pracą,
Ziemię Szczyrzycką bogacą!

Kocham tę Ziemię Szczyrzycką
za każde miejsca usłane
tradycją i historią.

Kocham tę Ziemię Szczyrzycką
za piękne stroje Lachów szczyrzyckich
i niezwykle głosy szczyrzycan,
kapelę ludową.

Kocham za wkład jaki wnoszą
w kulturę rodzinną, by ocalić Ją
od zapomnienia.

Kocham Cię Ziemio Szczyrzycka – moje korzenie,
Mała Ojczyzno
Twoja, moja, nasza Ziemię Szczyrzycka.

materiały
świadectwa
dokumenty

BIBLIOGRAFIA

- P. Biel, *Ks. Pułkownik Antoni Matejkiewicz. Kapłan – żołnierz – szczyrzycanin*, Szczyrzyc 2009
- J. Przydzielska, *Zespół opactwa cystersów w Szczyrzycu*, [w:] *VIII Małopolskie Dni Dziedzictwa Kulturowego, „Małopolska”*. R. VIII: 2006, s. 354–355
- J. Sroka, *Brześć nad Bugiem. Dzieje miasta i twierdzy*, Biała Podlaska 1997, s. 119–120.

SUPLEMENT: RYS BIOGRAFICZNY ANTONIEGO MATEJKIEWICZA

Antoni Matejkiewicz urodził się 1 stycznia 1886 roku w Pogorzanach – przysiółku Szczyrzycy – jako najstarsze z dziesięciorga dzieci Andrzeja i Ludwiki Matejkiewiczów.

W latach 1892–1897 Antoś chodził do Szkoły Ludowej oo. cystersów w Szczyrzycu, a po jej ukończeniu jako 11-stolatek rozpoczął naukę w Gimnazjum św. Jacka w Krakowie. Do szkoły tej uczęszczał w latach 1897–1905. W dniu 10 czerwca 1905 roku otrzymał świadectwo maturalne. Po wakacjach wyjechał do Lwowa i tam wstąpił do Archidiecezjalnego Seminarium Duchownego.

W 1907 roku przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1909–1913 pracował jako wikary i katecheta w parafii w Horodence. W 1913 roku został proboszczem parafii Zadwórze koło Lwowa.

Po wybuchu I wojny światowej, 4 sierpnia 1914 roku dostał powołanie do armii austriackiej, gdzie służył jako kapelan lazaretu wojskowego w Stanisławowie, następnie po ewakuacji na Węgry w Miskolcu, potem w Moramoros-Siget. W 1917 roku został skierowany do Komendy Powiatowej w Miechowie, a w 1918 roku pracował w szpitalu epidemicznym w Kielcach.

Gdy odradzała się Polska, 1 listopada 1918 roku ks. A. Matejkiewicz wstąpił do Wojska Polskiego i został kapelanem garnizonu w Kielcach. Następnie w latach 1921–1930 służył krótko w Przemyślu, a potem w Brześciu Litewskim, gdzie awansował sukcesywnie do stopnia pułkownika i został dziekanem garnizonowym, a w 1928 roku prałatem. W Brześciu przebudował zniszczoną cerkiew na kościół katolicki, był też aktywnym działaczem spółdzielczości wojskowej. Przeniesiony do Lwowa w 1930 roku został dziekanem kapelanów Dowództwa Okręgu Korpusu VI. Tu wyremontował kościół klasztorny ss. klarysek z przeznaczeniem na filialną świątynię garnizonową. We Lwowie pracował do 1939 roku.

W okresie międzywojennym działał też aktywnie na rzecz rozwoju rodzinnego Szczyrzyca. Jako prezes Związku Szczyrzycan w latach 1932–1937 postawił nowy budynek szkolny w Szczyrzycu.

Po klęsce wrześniowej, 30 października 1939 roku, wrócił na stałe do Szczyrzyca. W okresie okupacji zorganizował na „Dziekanówce”, bo tak nazywano jego dom, tajne komplety nauczania w zakresie gimnazjum i liceum. Po wojnie uczył łaciny i religii w liceum oo. cystersów w Szczyrzycu.

Zakończył pracowite i pełne zasług życie 16 listopada 1970 roku w Pogorzanach. W swojej kapelańskiej służbie otrzymał wiele odznaczeń, m.in. w 1916 roku Duchowny Krzyż Zasługi, a w 1929 order Polonia Restituta IV kl. Był też dwukrotnie odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi i watykańskim medalem „Pro Ecclesia et Pontifice”.

Źródła: http://www.ordynariat.wp.mil.pl/pl/378_12530.html;
http://pl.wikipedia.org/wiki/Antoni_Matejkiewicz